

## ЛЕКЦІЯ 5

Профайлінг у роботі з вразливими категоріями: діти, ВПО, жертви насильства.

Етичні межі аналізу поведінки. Як не допустити ретравматизації через юридичну комунікацію.

Через повномасштабну військову агресію Росії переважна більшість жителів України отримала складний травматичний досвід. Чимало українців стали свідками або безпосередньо постраждали від насильства, пов'язаного з бойовими діями. Вони уже залучені до розслідувань та судових процесів щодо скоєних агресором злочинів. На сьогодні це понад 80 тисяч проваджень. На жаль, війна триває і це число зростатиме.

Інтенсивність пережитих трагедій та участь у складних ситуаціях можуть суттєво впливати на бажання та здатність людей точно відтворювати факти. Окрім того, людину можуть допитувати кілька разів, що викликає так звану "втому свідка".

Кримінальний процесуальний кодекс не передбачає окремих механізмів для роботи з такими учасниками судового процесу, а більше зосереджується на захисті прав підозрюваного. Однак в Україні все більшу увагу звертають на потребу впровадження сервісів для вразливих свідків та потерпілих. Через військову агресію ця потреба зросла в рази.

Директива ЄС 2012/29/EU встановлює стандарти щодо прав, підтримки і захисту жертв злочинів. Адже вони потребують коректного та професійного ставлення, яке допоможе уникнути дискримінації та повторної травматизації потерпілих. Окрім того, Директива передбачає право на доступ до підтримки якнайшвидше, відповідно до індивідуальних потреб та незалежно від характеру злочину.

Вплив злочину на постраждалих і свідків

Будь-який злочин може мати руйнівний вплив на життя потерпілого чи свідка (навіть злочин, який спершу виглядає нетяжким). Такі люди уже зазнали фізичної або психологічної шкоди.

Відповідно до стандартів ЄС, перед тим, як розпочинати роботу з потерпілими, необхідно проводити індивідуальну оцінку їхніх потреб. Така оцінка допоможе визначити ступінь вразливості людини під час кримінального провадження. При цьому особлива увага приділяється забезпеченню конфіденційності потерпілих та захисту дітей-потерпілих.

Наслідки можуть бути:

економічними (витрати через пошкодження або втрату майна);

фізичними (травми через насильницьку злочинність);

психологічними (відчуття втрати контролю, безпорадність, гнів, почуття провини в тому, що сталося, страх повторної віктимізації, соціальне відчуження, самопошкодження, зловживання наркотичними речовинами, суїцидальні ідеї, посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) тощо.

Усі ці наслідки можуть відчувати не лише постраждалі, але і їхня родина та близькі люди.

Якщо ж потерпілий не отримує належної підтримки після злочину, це може призвести до вторинної віктимізації, коли людина отримує додаткову травму не як прямий наслідок злочину, а через дії органів системи правосуддя або її представників.

Вторинну віктимізацію можуть спровокувати, зокрема, дії пов'язані зі слідством та судом. Наприклад, проводити допит неделікатно; звинувачувати жертву в тому, що сталося; примушувати потерпілого проходити складні та тривалі процедури для отримання компенсації. Результат може бути руйнівний для психіки людини, яка постраждала.

Під час спілкування з потерпілими та свідками насильства, пов'язаного з війною, існують наступні правила:

Потерпілих ніколи не варто змушувати "забувати" про травму. Натомість заохочення висловити свої почуття допомагає людині краще впоратись із наслідками. При цьому страждання жертв не можна розглядати як патологію.

Варто пам'ятати, що через травматичний досвід людина може не пам'ятати фактів злочину або не хотіти їх згадувати. Тому потрібно виділити достатньо часу, щоб уважно вислухати постраждалу особу. Водночас варто з розумінням поставитися, якщо потерпілі можуть вирішити не брати участі в провадженні.

Потрібно врахувати, що особа може не мати досвіду взаємодії із судовою системою. Все, що пов'язане із судовим засіданням, буде незвичним для неї. Тому людину потрібно поінформувати щодо можливих подальших кроків. Водночас постраждалі можуть хотіти відповідати "очікуванням" судді. Важливо пояснити людині, що не знати відповіді на запитання – це нормально.

Важливо надати інформацію щодо сервісів ("гарячих ліній", державних центрів та громадських організацій), де постраждала особа може отримати правову, психологічну, інформаційну та іншу допомогу і підтримку.

Необхідно врахувати вік, стать жертв злочину, соціальне становище, можливу інвалідність.